

TILLSYNSPLAN FÖR FODERÖVERVAKNINGEN PÅ ÅLAND ÅR 2024

Dnr: ÅLR 2024/387

Datum: 31.1.2023

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Tillsynen av foder på Åland

Syftet med denna plan är att ge riktlinjer för den tillsyn av foder inom jordbruk och livsmedelsproduktion som administreras och verkställs av Ålands landskapsregering. I denna plan för tillsynen har beaktats lagar och förordningar som stipulerar övervakningen av foder; den Europeiska gemenskapens lagstiftning om foderkontroll, fodersäkerhet och foders hälsomässiga kvalitet samt foderhygien. Syftet med fodertillsynen är att se till att alla foder som används på Åland är säkra, spårbara och lämpade för sitt ändamål och att de uppfyller kraven i lagstiftningen. Bra foder är en viktig förutsättning för produktionen av säker mat.

Allmänt om tillsynen

Det primära ansvaret för fodersäkerheten ligger hos foderföretagaren. Spårbarheten säkerställs av foderföretagarnas skyldighet att föra journal över varifrån fodret kommer och vart det levereras, dvs "ett steg bakåt och ett steg framåt". Ålands landskapsregerings uppgift är sedan att bedöma om företaget lyckas med detta. Landskapsregeringen gör detta genom offentlig övervakning, inspektionsbesök och analyser av importerat foder, foder som tillverkats i hemlandet och foder som finns på marknaden. Under de offentliga regelbundna kontrollerna av foder kontrolleras dokumentation och journalföring, märkning samt att övrig reglering och lagstiftning följs. Foder och foderföretagare skall övervakas objektivt och regelbundet. Foderkontrollen skall vara riskbaserad, rättssäker, ändamålsenlig och effektiv enligt kontrollförordningen (EU) 2017/625. Det innebär att den offentliga kontrollen ska ha en frekvens som står i proportion till riskerna i den aktuella verksamheten och med hänsyn tagen till resultaten av företagarens egen kontroll. För att uppnå detta krävs ett systematiskt arbetssätt och tillräckliga resurser. Kontrollen av foderregelverket kan ske som planerad foderkontroll eller en extra foderkontroll till exempel som uppföljning av en tidigare påvisad brist eller vid misstanke om att regelefterlevnaden inte följs hos en aktör. Offentlig kontroll ska genomföras i alla led i produktionen, bearbetning och distribution av foder (inklusive transporter). Kontrollen kan ske i form av dokumentkontroll, fysisk inspektion eller provtagning. Dessa olika metoder kan alla ingå vid ett och samma kontrolltillfälle.

Register

Enligt Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien ska en foderföretagare lämna in en anmälan om registrering till Ålands landskapsregering. Foder som ska ges åt djur, undantaget sällskapsdjur, får skaffas endast från registrerade foderföretagare eller primärproducenter. Landskapsregeringen har två register; ett för primärproduktion av foder och ett för företag som handlar med fodermedel.

De verksamheter som kräver registrering som primärproducent av foder är foderproduktion (ex. odling av foderspannmål eller tillverkning av ensilage antingen för gårdens eget bruk eller till försäljning), tillblandning av foder utan tillsatser/förblandningar för gårdens eget bruk samt användning av hemmaproducerat och/eller köpt foder för utfodring av livsmedelsproducerande husdjur. Fiskodlingar använder oftast köpt foder samt ensilerar fiskrens och bör därmed vara registrerade som primärfoderproducenter. Registreringskyldigheten berör inte gårdar som endast utfordrar pälsdjur eller andra djur som står utanför livsmedelskedjan. Hästar räknas generellt som livsmedelsproducerande djur om de inte har en stämpel i deras pass som gör dem odugliga till livsmedel. Har hästgården hästar som kan gå till livsmedel bör de vara med i primärfoderregistret. Inte heller behöver de vara registrerade vars foder endast används för utfodring av gårdens egna djur och då de livsmedel som fås av dessa djur uteslutande används på den egna gården

samt de som odlar foder på högst 3 ha årligen och som levererar allt foder till en lokal gård för att användas där.

Om man blandar till, förpackar om, tillsätter tillsatser (andra än ensileringsmedel) eller tillverkar foder för försäljning ska man anmäla sig som företag som handlar med fodermedel. Ensilering av fiskrens som går till foder kräver också registrering som företag som handlar med fodermedel (tillverkning av foderämne). Lageranläggningar, transportföretag för foder, parti- och detaljhandlare är också företag inom foderbranschen och ska anmäla sig som företag som handlar med fodermedel. Registreringskravet gäller dock inte foderföretagare som endast bedriver detaljhandel med sällskapsdjursfoder (inklusive fågelfrö, foder till duvor eller kaniner för sällskap och eller "någon enstaka burk fodertillskott för häst").

Om en operatör som är registrerad som en primär foderproducent startar en annan foderverksamhet, till exempel tillverkning av foderblandning för försäljning, import, import av den inre marknaden, transport eller lagring, etcetera måste denna registrera sig som foderföretag för den nya aktiviteten. Alla som importerar foder (även från inre marknaden) behöver vara registrerade som foderföretagare.

En aktör som säljer eller överlåter livsmedel som inte längre är avsedda att användas som livsmedel till livsmedelsproducerande djur eller pälsdjur måste registrera sig som foderföretagare. I de fall där överlåtelsen är av engångsnatur krävs ingen registrering, inte heller om det handlar om försäljning till sällskapsdjur. En affär som levererar livsmedel som inte längre är avsedda för att användas som livsmedel som foder behöver ha en egenkontrollplan för detta.

Användning av åtel, bete eller mäsik regleras inte av foderlagstiftningen, så jaktlag, fiskare och dylika behöver inte registrera sig som foderoperatörer. Däremot den som tillverkar fodret eller importerar fodret till viltet omfattas och behöver vara registrerad foderföretagare.

Utvärdering

Utifrån erfarenheter och resultat från genomförda kontroller på Åland och i riket (information fås från deras årsrapport samt fortbildningar) ska kontrollen i sin helhet utvärderas i slutet av varje kontrollår. Syftet med detta är att tydliggöra de eventuella förbättringar som kan genomföras för att åstadkomma en likvärdig, rättssäker och effektiv kontroll som uppfyller kraven i kontrollförordningen. Via RASFF-systemet fås aktuell kompletterande information om eventuella akuta fall som styr och preciserar övervakningen av skadliga och förbjudna ämnen. På Åland är det ÅMHM/landskapsveterinären som har tillgång till RASFF.

Kontrollens olika delar

Foderkontrollen på Åland är i praktiken tredelad. Det är kontrollen av primärproducenter, marknadskontrollen, samt produktionskontroll (endast två aktörer 2023). Inom produktionskontrollen kontrolleras och provtas för skadliga och förbjudna ämnen, näringsämnes sammansättning, äkthet, bekämpningsmedelsrester och fodertillsatser. Mer om primär- och marknadskontroll nedan. Utöver dessa finns transportkontroll och importkontroll. Kontroller av transporter görs inte på Åland då de normalt sker i anslutning till foderfabriker. Det sker dock transport av animaliska biprodukter från slakteriet vilket övervakas av slakteriets inspektionsveterinär, anställd av ÅMHM. Importkontrollen sker vid importställen vid landsgränserna och rör inte Ålands landskapsregering. Kontrollen av salmonella sker främst vid produktionskontroller och importkontrollen.

Vid utfodring av vilda djur som ingår i livsmedelskedjan gäller de allmänna kraven på fodersäkerhet. Risken för biologisk, kemisk eller fysisk kontaminering av fodret ska hållas så låg som möjligt. Utfodring av vilt har för närvarande inte ställt till några bekymmer gällande kvalitet och hygien i landskapet och är inte prioritet inom fodertillsynen. Om problem skulle uppstå kan en striktare tillsyn, till exempel krav på registrering behöva implementeras. Vid fall av dumpning/nedskräpning behöver kontakt med miljöbyrån också tas.

Primärfoderkontroller

Foderlagstiftningens krav gäller alla primärproducenter av foder det vill säga gårdar som odlar växter till foder, blandar foder och/eller utfodrar livsmedelsproducerande djur. Foderföretagarna, inklusive jordbrukarna, bär ansvar för fodersäkerheten.

Det ingår inte längre någon foderprovtagning i villkorlighetens foderkontroll då TSE-förordningen (EG) 999/2001 inte längre ingår i villkorligheten. Villkorligheten är villkor för de flesta jordbruksstöden och de ingår redan i den gällande lagstiftningen så som den allmänna livsmedelsförordningen (EG) 178/2002). Jordbruksbyrån kan välja att kontrollera även resterande foderlagstiftningen vid samma besök. Den lagstiftning som ytterligare ska övervakas är bland annat foderlagen 1263/2020 och ändring av foderlagen 18/2022, foderhygienförordningen (EG) nr 183/2005 samt lagstiftning kring animaliska biprodukter.

Kontrollbesök görs årligen hos 1 % slumpmässigt utvalda primärfoderproducenter. Under inspektionsbesöket övervakas bland annat att jordbrukaren är registrerad, att foderlagren är märkta och välskötta och att skadedjursbekämpning används.

Vid primärfoderkontrollerna tas prov på foder för att övervaka skadliga och förbjudna ämnen. Om det bara utfodras med grovfoder och mineraler tas inget foderprov. Om det även används kraftfoder och foderblandningar tas det foderprov. Proven tas i prioriteringsordning av olika fodermedel enligt anvisningarna. Provtagaren beaktar de riskfaktorer som hör samman med olika typer av foder, djurarternas känslighet för skadliga eller förbjudna ämnen samt eventuellt överföring av dessa ämnen i animaliska livsmedel. Även analys av vissa orenheter av vegetabiliskt ursprung som kan äventyra djurens välbefinnande och hälsa görs. Förbudet mot användning av vissa bearbetade animaliska proteiner (köttbenmjöl/fiskmjöl) undersöks samt att författningarna om fodertillsatser följs.

Övriga kontroller och analyser till exempel för biocider, kemikalier, läkemedel och fodertillsatser, mögelgifter (till exempel aflatoxiner i spannmål till nötboskap), orenheter av vegetabiliskt ursprung (t ex mjöldryga, spikklubba, ricin) sker enligt inspektörens omdöme.

Analysen för beståndsdelar av animaliskt ursprung utförs på Livsmedelsverkets laboratorium.

Värt att notera är att om kontrollen görs innan första skörd så räknas kontrollen för året innan. Dvs primärfoderkontrollerna behöver göras efter första skörd för att räknas till det aktuella året.

Marknadskontroller

Marknadstillsynen omspänner foder för produktionsdjur, sällskapsdjur och vilda djur och riktar sig mot detaljaffärer inklusive tävlingar och mässor samt fiskodlingar. Marknadskontroller är komplement till övrig foderkontroll och fokus ligger på utländska foder till sällskapsdjur (inklusive fågelfrö (flyghavre)), hästar och fisk. Även inhemska färskfoder till hund och katt kontrolleras då det ses som foder med extra hög risk.

Märkningen och marknadsföringen kontrolleras samt om utrymmen för foderförvaring är adekvata. Prover tas för skadliga och förbjudna ämnen, mikrobiologiska analyser, näringskomposition och äkthet. Även övriga saker kan analyseras vid behov/enligt omdöme. Exempel:

- Fiskfoder – fokus på tungmetaller, ev. Salmonella.
- Mineralfoder – tungmetaller.
- Koncentrat – tillsatser så som koccidiostatika i hönsfoder, otillåtna ämnen bl a olakvinox i svinfoder, amprolium i fjäderfäfoder.
- Spannmål/spannmålsrika foder – mögelgifter, ffa aflatoxin i nötfoder.
- Färskfoder till hund och katt - **enterobakter** (hygienindikator), salmonella, antibiotikaresistenta bakterier (**MRSA**, ESBL-enzym, AmpC-beta-laktamasenzym el karbapenmas E-coli bakterier), Shigatoxin E-coli (STEC/EHEC), värmebeständiga campylobakter. (Fet stil indikerar det man hittar mycket av i Finland och bör prioriteras).

Proven tas i handeln eller medan partiet lossas. Tillsynen av importerat foder sker dock i första hand som importkontroll eller som kontroll av foder som anländer från EU-området.

Ett register över foderföretagare som bedriver detaljhandel med sällskapsdjur finns på Ålands landskapsregering för att möjliggöra ett objektiva urval till marknadskontrollen. Ambitionen är att övervaka sex affärer och butiker, en som säljer främst foder till lantbruksdjur och fem livsmedels-/djuraffärer, samt en fiskodling per år. Urvalet sker baserat på riskklassning, slump samt eventuellt valt tyngdpunktsområde. Riskklassningen baseras på om aktören besökts tidigare och om några anmärkningar gjordes då, storleken på verksamheten, typen av produkter (så som färskfoder) och ursprunget på dessa. På detta sätt sker övervakningen riktad mot olika foder på ett riskbaserat, rättvist och oberoende sätt.

Affären/aktören får underrättas om inspektionen ett par dagar i förväg. Det är önskvärt att ansvarig person kan delta i inspektionen. Under inspektionen noteras vilka foder som finns till salu. Stickprov görs på spårbarheten på något av fodren, foder får inte tas emot av icke registrerade foderföretagare.

Varudeklarationer granskas att de finns, är korrekta och att de är på svenska. Produkter som innehåller animaliska biprodukter (till exempel tuggben och foderblandningar till katt och hund, proteinkoncentrat till pälsdjur, gödsel med köttbenmjöl samt fiskfoder) ska förvaras avskilt från foder till livsmedelsproducerande djur och/eller idisslare. Om affären lagrar foder i lösvikt ska inspektion göras av kontaminationsrisken. Lokalen skall vara tät och säker för gnagare, fåglar och vatten. Anteckningar förs i protokoll vilket undertecknas av inspektören och aktören. En kopia skickas även till aktören i efterhand.

Åtgärdsplan

Mindre förseelser som upptäcks vid övervakning antecknas i protokollet och följs upp inkommande år eller efter en viss tidsfrist som en extra kontroll (eventuellt avgiftsbelagd). Vid större felaktigheter/missförhållanden skickas hörandebrev ut till aktören och en eventuell utredning påbörjas. Beslut om åtgärder tas vidare. Enligt den åländska foderlagstiftningen har Landskapsregeringen möjlighet att utfärda

föreläggande, påföljdsavgift samt förbud. Vid behov kan återkallande av produkt krävas direkt. Övriga intressenter informeras även och uppföljning planeras in.

Årsrapport 2023

Sista december 2023 fanns 489 producenter i registret för primärproduktion av foder samt 32 företag i registret för företag som handlar med fodermedel. Under 2023 anmäldes två nya företag som handlar med fodermedel. Två utträden registrerades. I primärfoderregistret registrerades 14 ändringar samt sex utträden och 12 nya primärproducenter.

Den nya programperioden innebär förändringar även i foderkontrollen. Det som tidigare kallades tvärvillkorlighet heter nu villkorlighet. I den ingår inte längre någon foderprovtagning då TSE-förordningen inte längre ingår i villkorligheten. Foderhygienkontroll omfattas dock fortfarande av villkorligheten och övrig foderlagstiftning kontrollerades under samma besök. Kontroll av primärfoderproducenter gjordes på fyra gårdar som var uttagna 2023. Prov togs på samtliga och animaliska rester kunde hittas på en gård. Detta ledde till en uppmaning att utfodringsanordningar måste rengöras och den allmänna foderhygien måste förbättras.

Ingen marknadskontroll gjordes 2023 på företag som säljer foder. I registret fanns två tillverkare av foderämnen; slakteriet och en kvarn. Slakteriet konstaterades att redan inspekteras av ÅMHH och till kvarnen gjordes två uppföljningskontroller.

Tillsynsplan 2024

- Fortsatt deltagande i fortbildningar/möten via Livsmedelsverket (brukar vara i början av juni)
- Foderprovtagningar samt kontroll av övrig foderlagstiftning i samband med övervakningar av primärfoderproducenter kommer att utföras under sommaren 2024.
- Eventuella inledande kontroller av företag som handlar med foder
- Under 2024 kommer 5 ytterligare kontroller göras

Fastställd den 16.1.2024

Avdelningschef

Linnéa Johansson

Vik. Lantbruksinspektör

Katarina Rehnström